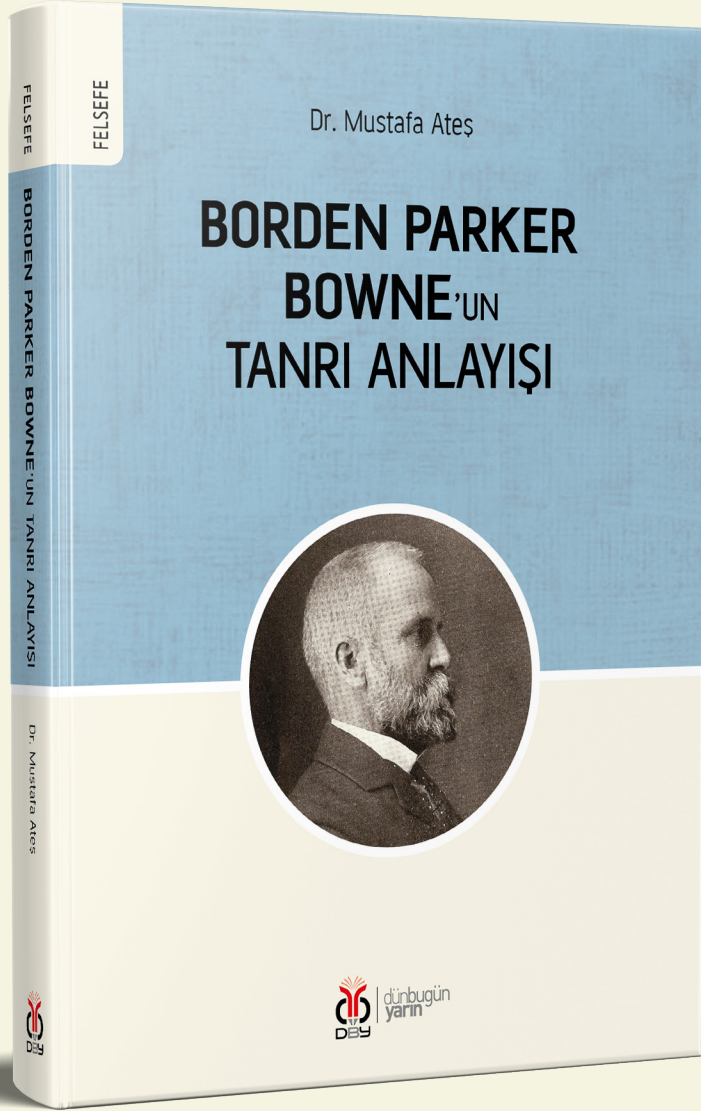

Dr. Mustafa Ateş

BORDEN PARKER BOWNE'UN TANRI ANLAYIŞI

BORDEN PARKER BOWNE'UN TANRI ANLAYIŞI

Dr. Mustafa ATEŞ

“dün”den öğrendiklerimizin
“bugün”ü yaşamak
“yarın”ları aydınlatır.

felsefe | dünbugün
yarın

© 2019, DÜN BUGÜN YARIN YAYINLARI™

Tüm hakları saklıdır. Kaynak gösterilerek tanıtım amacıyla ve araştırma için yapılacak kısa alıntılar dışında, yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir şekilde kopya edilemez, elektronik ve mekanik yolla çoğaltılıp, yayımlanamaz ve dağıtılamaz.

DBY: 62
Felsefe: 2

ISBN 978-605-4635-61-0
Sertifika No: 18188

Birinci Baskı:
İstanbul, 2019

Yazar:
Mustafa Ateş

Editör:
Ali Osman Ateş

Yayın Yönetmeni:
İrfan Güngörür

Mizanpaj:
M. Ali Başpehlivan

Kapak Uygulama:
Emre Güngör

Baskı/Cilt:
Birlik Ozalit
Nispetiye Mah. Birlik Sok. No: 2 Zemin Kat
Nevin Arıcan Plaza - Levent Beşiktaş / İstanbul
Tel: +90 212 269 30 00 Sertifika No: 20179

KÜTÜPHANE BİLGİ KARTI / Library Cataloging-in-Publication Data (CIP)

Ateş, Mustafa

Borden Parker Bowne'un Tanrı Anlayışı

/ Ateş, Mustafa (Dr.)

İstanbul : DBY Yayınları, 2019.

363 s. ; 15,0 x 21,0 cm ___ (DBY Yayınları ; No. 61)

ISBN 978-605-4635-61-0

1- Felsefe 2- Din Felsefesi 3- Tanrı Din İlişkisi 4- Borden Parker Bowne

DÜN BUGÜN YARIN YAYINLARI
Ankara Caddesi, Ünal Han No: 21/4
Cağaloğlu, Eminönü - Fatih / İstanbul
www.dby.com.tr • dby@dby.com.tr
Tel.: +90 212 526 98 06

İçindekiler

Kısaltmalar	6
Takdim	11
Önsöz	15
Giriş: Borden Parker Bowne'un Hayatı, Eserleri ve Felsefesi	19
I- Borden Parker Bowne'un Hayatı ve Eserleri	19
A) Hayatı.....	20
1- Çocukluğu.....	20
2- Öğrenim Hayatı.....	21
a) Amerika'daki Öğrenim Hayatı.....	21
b) Avrupa'daki Öğrenim Hayatı	22
3- Öğretim Üyeliği ve Akademik Faaliyetleri	24
4- Sapkınlıkla Suçlanması ve Yargılanışı	26
5- Dünya Seyahati.....	30
a) Japonya'yı Ziyareti.....	31
b) Çin'i Ziyareti.....	31
c) Hindistan'ı Ziyareti	32
d) Mısır'ı Ziyareti ve Türkiye'ye Olan İlgisi	33
B) Bowne'un Eserleri	35
1- Kitapları	35
2- Makaleleri.....	38

II- Bowne'un Felsefi Anlayışı: Personalizm.....	40
A) Personalizmin Tarihsel Gelişimi ve Anlamı.....	41
B) Bowne'un Personalizmi.....	50

BİRİNCİ BÖLÜM

BOWNE'DA TANRI'NİN METAFİZİKSEL YÖNÜ

Bowne'un Tanrı Problemine Genel Yaklaşımı.....	61
Tanrı Kavramı	66
Evrenin Sebebi'nin Tekliği.....	71
Evrenin Sebebi'nin Zekâsı.....	88
A) Evrenin Sebebi'nin Zekâsını Destekleyen Deliller	106
1- Tümevarımsal Deliller	107
a) Evrendeki Düzen Delili.....	110
b) Teleolojik Delil	122
i. Teleolojik Delile Yönelik Mekanist İtiraz	129
ii. Tasarımla Evrimin Çatıştığı İtirazı.....	145
iii. Teleolojik Delile Yönelik "Sanki" İtirazı.....	154
c) Sonlu Zekâ Delili.....	161
2- Kuramsal Deliller.....	165
a) Epistemolojik Delil.....	165
b) Metafizik Delili	178
Tanrı'nın Kişiliği Problemi	193
A) Kişiliğin Tanımı ve Tarihsel Gelişimi	193
B) Bowne'a Göre Kişiliğin Anlamı.....	196
C) Çağdaş Felsefede Tanrı'nın Kişiliği	198
D) Bowne'da Tanrı'nın Kişiliği.....	202

Tanrı'nın Metafizik Sıfatları	214
A) Kudret (Omnipotence).....	214
B) Değişmezlik (Unchangeability).....	231
C) Ezelîlik-Ebedîlik (Eternity).....	235
D) İlim (Omniscience).....	251

İKİNCİ BÖLÜM

BOWNE'DA TANRI'NİN AHLÂKÎ YÖNÜ

Tanrı'nın Ahlâkî Doğası.....	269
Tanrı'nın Ahlâkî Doğası'nın Teslise İşaret Etmesi.....	276
Ahlâk Delilleri.....	285
A) Beşerî Ahlâkî Doğa Delili	287
B) Tarih ve Toplumsal Yapı Delili.....	292
Kötülük Problemi ve Tanrı	303
A) Bowne'un Kötülük Problemini Tasviri	305
B) Bowne'un Kötülük Problemine Getirdiği Çözüm.....	313
C) Bowne'un Kötülük Problemine Yaklaşımının Tenkidi	324
D) Ateist Ahlâkın Yetersizlikleri ve Hristiyan Ahlâkı.....	332
Sonuç	341
Bibliyografya	353

Takdim

Torunum Mustafa Ateş'in, Yeni Dünya filozoflarından "Borden Parker Bowne'un Tanrı Anlayışı" adlı doktora tezini hayranlıkla okudum. Bir dedenin gurur kaynaklarından biri herhalde, torunlarının ilim yolunda zorlukları göğüsleyerek akademik dünyaya, o dünyanın sihirli havasına doğru kanat çırpmalarıdır.

Ben bir akademisyen değilim. Tezin ilmîliği ve ne ölçüde bir boşluğu doldurduğu hakkında fazla bir fikrim yok. Ancak torunum Mustafa Ateş'in, tez çalışması olarak kendisine tahmil edilen bu yabancı filozof hakkında kaynak temini için nasıl çırpındığını, filozofun kitap ve makalelerine ulaşmak için ne ölçüde gayret ve emek sarf ettiğini ve nihayet uzun uğraşlardan sonra anlaşılır bir dil ve üslûb ile tezini hazırladığını, hey'ete sunduğunu ve başarılı bulunduğunu biliyorum. Muvaffakiyetinden dolayı kendisini kutlarım.

Yeni Dünya'nın bize takdim ettiği bu filozofun eserlerinden anlaşıldığına göre, kendisi iyi bir Hıristiyan ve iyi yetiştirilmiş bir misyonerdir. Onun, Çin'de Maçin'de, Japonya'da, Hindistan'da, Mısır'da din ve özellikle de Hıristiyanlık hakkında ilmî ve akademik konferanslar verdiği bakılırsa, onu oralara gönderen ve arkasında masraflarını finanse eden bir teşkilat vardır. 19. Asrın son çeyreğinde ve 20. Asrın başlarında o her üçü merc içinde, güçlü bir teşkilata sırtını

vermeden sırf ilmî heyecan ile yollara düşmek pek mümkün değildir. Nitekim kendisi de bu hususu te'kid etmektedir. 1910 yılında 63 yaşında öldüğü zaman, felsefi görüşünü teyid eden pek çok ilmî makale ve 15 kitap bırakmıştır. Bu makale ve kitapların çoğu, teslis inancını ve bu inancın ma'küliyetini ispat sadedinde kaleme alınmış eserlerdir.

Bu taze filozof, Japonya'da ve Çin'de gördüğü ilgiyi Hindistan'da görememekten müstekîdir. Çünkü o günlerde Hindistan kıt'ası henüz ikiye üçe ayrılmamıştır ve nüfus yoğunluğu ya Hindu ya da Müslümandır. İki din de, bu kıt'aya vaktiyle yerleşmiş, kültürel öğelerini kurmuş, özellikle Müslüman kitle, dinine son derece bağlı, cemaat ve cemiyet şuuru gelişmiş bir topluluktur. Onun için bu filozofun telkin ve teşvişlerine kulak vermemiş, ona ilgi duymamışlardır. O da bu ilgisizlikten yakınmaktadır. Hind'de aradığını bulamayınca, Mısır'a uzanır, Ezher'de iyi karşılaşır. Kur'ân eğitimi ve hıfza çalışan genç yavruların bu faaliyetlerini monoton bulur, bununla yetinmez, Kur'ân eğitiminin yani hâfızlığın insan enerjisinin hebâ edilmesi olduğu kanaatine varır. Çünkü savunduğu muharref dinin kitabını kimse ezberlememiştir. Müslümanların daha çocuk yaşta, kendi din kitaplarını ezberleme gayretlerini yadırgar. Müellif Mısır'da az kalmıştır, ancak çok kalsaydı da filozof kişiliğinin yanısıra teslise bu kadar bağlı olan koyu bir Hıristiyan'ın saplantılarında değişiklik olacağı düşünülemezdi.

Aslında filozofluk iddiasında bulunan birinin, birçok Batılı filozofta olduğu gibi, din ile arasına mesafe koyması beklenirdi. Ama bu tez çalışmasında görüldüğü gibi filozof, dine saygılıdır. Adeta, felsefesini, Hıristiyanlığı savunması üzerine bina eder. Felsefeyi din tahripçiliği olarak anlayan bizdeki eski ve yeni düşünürlerin kulakları çınlasın.

Bu görüşlerin ışığında torunum Mustafa Ateş'i bu çalışmasından dolayı kutlar, yeni felsefi çalışmalara imza atmasını Cenâb-ı Hak'tan niyaz eylerim!

Şu dilekle yazımı bitirmek isterim: Amerikalı Borden Parker Bowne'un bu felsefi düşüncelerini geliştirdiği zaman diliminde İslâm Ülkelerinde, özellikle Osmanlı Coğrafyasında ne gibi ilmî, felsefi ceyranlar vardı ve bunları kimler temsil ediyordu? Bu fikir ve tez üzerinde kafa yormalı diyorum. Tekrar tebrik ve başarılar.

Mustafa ATEŞ

Diyanet İşleri Başkanlığı
Din İşleri Yüksek Kurulu Emekli Üyesi

Önsöz

Bu çalışmamızda, Din Felsefesi'nin ana meselelerinden birisi olup felsefe tarihi boyunca çeşitli felsefi ekoller ve filozoflar tarafından irdelenmiş ve irdelenmeye de devam etmekte olan Tanrı problemi üzerinde düşünmüş olan Amerikalı teist-personalist filozoflardan Borden Parker Bowne'un (1847-1910) Tanrı anlayışını ele aldık. Doktora tezimizin konusunu belirlememizde; danışman hocam Prof. Dr. Bayram DALKILIÇ'ın, beni İngilizce kaynaklardan yararlanarak daha önce hiç çalışılmamış orijinal bir konuyu ve bu çerçevede batılı filozoflardan birisinin bir Din Felsefesi problemine yaklaşımını araştırmaya teşvik etmesi etkili oldu.

Çalışılacak konunun özgünlüğü üzerindeki hassasiyetimiz, felsefi bir akımın ya da ekolün kurucusu pozisyonundaki bir filozofu ele almamızın uygun olacağı ve böylelikle o ekolün temsilcileri hakkında daha sonra yapılması muhtemel bir takım araştırmalara da zemin hazırlanabileceği düşüncesine yol açtı. Bu düşünceden hareketle tez konumuzu tayin edebilmek için yaptığımız literatür incelemesi esnasında, özellikle modern idealizmin bir türü olan personalizmin ve personalist filozofların din felsefesi meselelerine yaklaşımlarının oldukça bakir denilebilecek sahalarda yer aldığı kanaatine vardık.

Çağdaş Felsefe'de Tanrı problemini kendisine konu edinen felsefi akımlar arasında, idealizmin bir kolu olup kökleri 18. ve 19. Yüzyıllardaki Avrupa Personalizmi'ne dayanan ve asıl gelişimini 19. yüzyılın sonları ile 20. yüzyılda gösteren *Amerikan Personalizmi*'nin kayda değer bir yeri vardır. Amerikan Personalizmi'nin inşa sürecinde önemli bir rolü olan *Boston Personalizmi* adlı felsefi ekolün ise, Amerikan Personalizmi bünyesinde ortaya konulmuş olan Tanrı tasavvurlarına ciddi katkıları olmuştur. Bu çalışmamızda, *Boston Personalizmi* okulunun kurucusu olan Borden Parker Bowne'u ülkemize tanıtmayı ve onun Tanrı problemi hakkındaki görüşlerini ortaya koymayı amaçlıyoruz.

Tesbit edebildiğimiz kadarıyla dünyanın çeşitli ülkelerinde, pek çok personalist filozofun Tanrı tasavvuru hakkında araştırmalar ve tezler hazırlanmış olduğu halde, Boston Personalizmi'nin öncüsü olan Bowne'un Tanrı anlayışı konusunda ciddi bir boşluk bulunmaktadır. Yurt dışında Bowne'un genel felsefi görüşlerini ele alan ve başka bir konuda yazılmış olup Bowne'un ulûhiyyet anlayışına da temas eden çeşitli araştırmalar yapılmış olmakla birlikte, onun Tanrı tasavvurunu tez düzeyinde ele alan müstakil bir çalışma mevcut değildir. İngilizce'de düşünürün Tanrı tasavvurunu makale düzeyinde ortaya koymaya çalışan araştırmalar; Warren E. STEINKRAUS'un (1922-1990), Thomas O. BUFORD ve Harold H. OLIVER tarafından yayınlanan *Personalism Revisited; Its Proponents And Critics* (Amsterdam ve New York, 2002) adlı eserin içinde yer alan "A Century Of Bowne's Theism" adlı makalesi, Peter Anthony BERTOCCI'nin (1910-1989), Paul DEATS ve Carrol ROBB tarafından yazılan *The Boston Personalist Tradition In Philosophy, Social Ethics And Theology* (USA, 1986) adlı kitabın içinde yayınlanan "Borden Parker Bowne And His Personalistic Theistic Idealism" başlıklı makalesi ve Rufus BURROW'un, "Borden Parker Bowne's Doctrine Of God" adlı makalesidir.

Ülkemizde ise, Bowne'un hayatı, felsefesi ya da Tanrı anlayışı hakkında şu ana kadar herhangi bir tez ya da makale hazırlanmamış

ve filozofun herhangi bir eseri dilimize kazandırılmamıştır. Bowne'un Amerikan Personalizmi'nin teşekkülüne katkı sağlamış olan Boston Personalizmi'nin kurucusu olduğu göz önüne alındığında, bu alandaki boşluk daha iyi anlaşılmalı ve bu konuyu araştırmamızın önemini ortaya koymaktadır. Zira, Boston Personalizmi ekolünün başlatıcısı olan Bowne'un Tanrı tasavvurunun ve savunucusu olduğu kişilikçi felsefenin bu tasavvurun oluşumu üzerindeki etkilerinin iyi anlaşılması, Bowne'un halefi olan Boston personalistlerinden Albert Cornelius Knudson (1873-1953), Edgar Sheffield Brightman (1884-1953), Ralph Tyler Flewelling (1871-1960) ve Peter Anthony Bertocci gibi felsefecilerin genel felsefi sistemlerinin yanısıra Tanrı tasavvurlarının anlaşılmasını da kolaylaştıracaktır.

Bowne'un Tanrı anlayışını tez ya da makale formatında ele alan Türkçe herhangi bir çalışmanın mevcut olmayışının, araştırmamız esnasında karşılaştığımız en büyük zorluk olduğunu söyleyebiliriz. Bu sebeple, eserimizde kendilerinden yararlandığımız kaynakların büyük bir çoğunluğunu yurt dışından getirtmek mecburiyetinde kaldık. Bunun yanısıra, konunun anlaşılması için epeyce tercüme yapmak zorunda kalmamız, tezimizin hazırlanma sürecinin uzamasına yol açtı.

Kitabımız, bir Giriş ve iki Bölüm olmak üzere toplam üç kısımdan oluşmaktadır. "Borden Parker Bowne'un Hayatı, Eserleri ve Felsefesi" başlığını taşıyan Giriş kısmında, Bowne'un felsefesinin anlaşılmasına katkı sağlayacağı düşüncesiyle önce hayatını kronolojik olarak takdim ettik. Daha sonra eserleri ve felsefesi hakkında tanıtıcı bilgi verdik.

"Bowne'da Tanrı'nın Metafiziksel yönü" başlıklı Birinci Bölüm'de önce, "Bowne'un Tanrı Problemine Genel Yaklaşımı" başlığı altında Bowne'un Tanrı problemini ele alırken izlediği yöntem ve prosedürün safhaları hakkında bilgi verdik. Ardından düşünürün Tanrı kavramı hakkındaki görüşlerini ele aldık. Daha sonra düşünürün Tanrı

tasavvurunun metafiziksel boyutunu oluşturan konulardan evrenin sebebi'nin teklifi, zekâsı, kişiliği ve Tanrı'nın metafiziksel sıfatları hakkındaki görüşlerini inceledik. "Bowne'da Tanrı'nın Ahlâkî Yönü" başlığını taşıyan İkinci Bölümde ise, Bowne'un Tanrı anlayışının ahlâkî boyutunu ele aldık. Böylece Bowne'un Tanrı anlayışının metafiziksel ve ahlâkî yönlerinin, onun "dinin Tanrısı" (*the God of religion*) ifadesiyle kasdedtiği ve "dinî Tanrı anlayışı" (*religious conception of God*) olarak nitelediği zihnindeki Tanrı tasavvurunu nasıl oluşturduğunu ortaya koymaya çalıştık.

Konunun seçiminden sonuçlanmasına kadar, teklif, talimat ve yönlendirmeleri ile çalışmanın olgunlaşması ve nihayete erdirilmesindeki her türlü katkılarından dolayı danışman hocam sayın Prof. Dr. Bayram DALKILIÇ'a, tez sürecinin başından itibaren değerli görüş, tavsiye ve tenkitleriyle bana destek olan muhterem hocalarımdan Prof. Dr. Hüsamettin ERDEM'e, Prof. Dr. İsmail TAŞ'a ve Prof. Dr. Naim ŞAHİN'e, düşüncelerinden yararlandığım Doç. Dr. Hasan AKKANAT'a, kaynak temini konusunda yardımcı olan arkadaşım Behlül SATILMIŞ'a ve tezin teslimi esnasındaki yardımlarından dolayı dostum Dr. Ömer Faruk ERDEM'e şükranlarımı sunarım. Ayrıca yetişmemde ve bugünlere gelmemde emeği geçen babam Prof. Dr. Ali Osman ATEŞ'e, annem Süreyya ATEŞ'e, anneannem Fatma ARAS'a, değerli fikirlerinden ve öğütlerinden istifade ettiğim dedem Mustafa ATEŞ'e, yüksek lisans dönemimin başından itibaren kıymetli rehberliğiyle bana destek olan dayım Doç. Dr. Ahmet ARAS'a ve her türlü fedâkârlığından ötürü eşim Hatice ATEŞ'e çok teşekkür ederim.

Giriş

Borden Parker Bowne'un Hayatı, Eserleri ve Felsefesi

Önsözde de belirttiğimiz gibi Borden Parker Bowne, ülkemizde hiç çalışılmamış, hayatı, eserleri ve felsefesi hakkında herhangi bir araştırma yapılmamıştır. Araştırmamız, Bowne'u ülkemize tanıtan ilk akademik çalışma olma hüviyeti taşıdığından, kitabımızın "Giriş" kısmında, düşünürün Tanrı problemine yaklaşımının anlaşılması için araştırılması zorunlu olan genel felsefî anlayışının yanısıra hayatını ve eserlerini de kısa ve özlü bir şekilde anlatmak zorunluluk arz ediyordu. Bu yüzden "Giriş" kısmını, "I- Borden Parker Bowne'un Hayatı ve Eserleri" ve "II- Bowne'un Felsefî Anlayışı: Personalizm" olmak üzere iki ana başlık halinde ele aldık. İlk olarak Bowne'un hayatı ve eserleri hakkında bilgi vermek istiyoruz.

I- Borden Parker Bowne'un Hayatı ve Eserleri

Bowne'un hayatı ve eserleri konusunu; A) Bowne'un Hayatı, B) Bowne'un Eserleri adlı iki başlık halinde ele alacağız. Filozofun doğumu, çocukluğu, öğrenim hayatı, öğretim üyeliği ile akademik faaliyetleri, sapkınlıkla suçlanıp yargılanışı ve dünya seyahati hakkında

A) Bowne'un Hayatı konu başlığı, kitapları ve makaleleri hakkında ise B) Bowne'un Eserleri başlığı altında fazla detaya girmeden bilgi vermeyi düşünüyoruz. Öncelikle Bowne'un hayatından söz edeceğiz.

A) Hayatı

1- Çocukluğu

Borden Parker Bowne, 14 Ocak 1847'de ABD'de sonradan Atlantic Highlands olarak adlandırılmaya başlanan New Jersey yakınlarındaki Leonardville'de doğmuştur.¹ Çocukluğu bu sahil kasabasında mütevazı bir çiftlik evinde geçen Bowne'un ailesinin soyu, 1631'de Massachusetts Monmouth County'ye göç eden İngiliz Püritenleri William ve Ann Bowne'a kadar takip edilebilmektedir.²

Bowne'un babası Joseph Bowne ve annesi Margaret Parker Bowne, Hristiyanlığın Metodizm (*Methodism*) hareketine mensup olup, şekilcilikten ve dünyaya önem vermekten uzak duran, ahlaki merkeze alan bir dindarlık anlayışını benimseyen mütevazı bir ailedir. Ailesinin bu öze dönük dindarlık ve ahlak anlayışı, çocukluğunda Bowne üzerinde çok önemli tesirler bırakmış, ileriki hayatında Metodist yaşantıdaki yanlış gördüğü bazı tutumları eleştirmesine sebep olmuştur.³

Bowne'un çocukluk ve gençlik döneminin parçası olup, onun akademik kariyerine zemin hazırlayan en önemli süreç, düşünürün öğrenim hayatıdır.

¹ McConnell, Francis John; *Borden Parker Bowne: His Life And His Philosophy*, yay. The Abingdon Press, New York, USA, 1929, s. 9; Marsh, Daniel L.; *The Charm of the Chapel*, yay. The Boston University Press, Boston, Massachusetts, USA, 1950, s. 130; Winn, Ralph B., *American Philosophy*, yay. Philosophical Library, New York, USA, 1955, s. 283.

² McConnell, a.g.e., s. 9.

³ McConnell, a.g.y.

BİRİNCİ BÖLÜM

BOWNE'DA TANRI'NİN METAFİZİKSEL YÖNÜ

"dün" den öğrendiklerimizi
"bugün" ü yaşamaya
"yarın" ları kullanıyoruz.

Tanrı problemi, sistematik felsefenin ontoloji bölümünün en önemli kısmını meydana getirmektedir. Bunun yanısıra, bilgi ve ahlâk felsefesinin de konuları arasına girmiştir. Genel anlamda “dinin felsefi açıdan ele alınması” ya da “din hakkında bir düşünme ve tartışma” olan din felsefesinin de ana problemlerinden birisidir.¹

Bowne’un Tanrı tasavvurunun anlaşılabilmesi için, öncelikle düşünürün Tanrı problemini ele alırken izlediği yöntem ve prosedürün safhaları hakkında bilgi verilerek, onun Tanrı Problemine ilişkin genel perspektifinin ortaya konulması önem arz etmektedir.

¹ Bkz. Dalkılıç, Bayram; *20. Yüzyılda Bir Ateist: Bertrand Russell*, Kendözü Yay., Konya, 2000, s. 45.

Bibliyografya

- AKARSU**, Bedia, *Felsefe Terimleri Sözlüğü*, İnkılâp Kitabevi Yay., 6. baskı, İstanbul, tarihsiz.
- ALLEN**, Gay Wilson, *Walt Whitman Handbook*, yay. Packard, Chicago, USA, 1946.
- AUDI**, Robert; *The Cambridge Dictionary Of Philosophy*, yay. Cambridge University Press, Cambridge, UK, 1997.
- AYDIN**, Mehmet, *Din Felsefesi*, DEÜ Yayınları, 1. baskı, İzmir, 1987.
- BENGTSSON**, Jan Olof, *The Worldview Of Personalism-Origins And Early Development*, yay. Oxford University Press, New York, USA, 2006.
- BERTOCCI**, Peter Anthony, “Borden Parker Bowne And His Personalistic Theistic Idealism”, *The Boston Personalist Tradition In Philosophy, Social Ethics And Theology*, edited by DEATS, Paul & ROBB, Carrol; yay. Mercer University Press, Macon, Georgia, USA, 1986, ss. 55-80.
- BERTOCCI**, Peter Anthony, “Teleological Argument For God”, *An Encyclopedia Of Religion*, editor: FERM, Vergilius, yay. Philosophical Library, New York, USA, 1945, s. 763.
- BERTOCCI**, Peter Anthony, *Introduction To The Philosophy Of Religion*, yay. Prentice Hall, New York, USA, 1951.
- BIRNEY**, Gerald Smith, *Religious Thought in the Last Quarter-Century*, yay. The University Of Chicago Press, Chicago, USA, 1927.

- BLACKBURN**, Simon, "Intelligence", *The Oxford Dictionary of Philosophy*, yay. Oxford University Press, Oxford, UK, 1996.
- BLACKBURN**, Simon, "Paley, William (1743-1805)", *The Oxford Dictionary of Philosophy*, yay. Oxford University Press, Oxford, UK, 1996.
- BLACKBURN**, Simon, "Teleology", *The Oxford Dictionary of Philosophy*, yay. Oxford University Press, Oxford, UK, 1996.
- BOILER JR**, Paul F., *American Thought in Transition; The Impact of Evolutionary Naturalism, 1865-1900*, yay. Rand McNally, Chicago, USA, 1969.
- BOWDEN**, Henry, *Dictionary Of American Religious Biography*, yay. Greenwood Press, Westport, Connecticut, USA, 1977.
- BOWNE**, Borden Parker, "Gains For Religious Thought In The Last Generation", *Representative Essays Of Borden Parker Bowne*, edited by STEINKRAUS, Warren E.; yay. Meridian Publishing Company, New York, USA, 1979, ss. 166-172.
- BOWNE**, Borden Parker, *Introduction To Psychological Theory*, yay. Harper and Brothers, New York, USA, 1886.
- BOWNE**, Borden Parker, *Kant And Spencer-A Critical Exposition*, yay. Houghton Mifflin Company, Boston and New York, USA, 1912.
- BOWNE**, Borden Parker, *Metaphysics*, yay. Harper and Brothers, New York and London, 1898.
- BOWNE**, Borden Parker, *Metaphysics: A Study In First Principles*; yay. Harper and Brothers, New York, USA, 1882.
- BOWNE**, Borden Parker, *Personalism*, yay. Houghton Mifflin And Company, Boston and New York, USA, 1908.
- BOWNE**, Borden Parker, *Philosophy Of Theism*, yay. Harper and Brothers, New York, USA, 1887.
- BOWNE**, Borden Parker, *Studies In Christianity*, yay. Houghton Mifflin Company, Boston and New York, USA, 1909.
- BOWNE**, Borden Parker, *Studies In Theism*, yay. Phillips and Hunt, New York, USA, 1879.
- BOWNE**, Borden Parker, *The Essence Of Religion*, yay. Houghton Mifflin Company, Boston and New York, USA, 1910.

- BOWNE**, Borden Parker, *The Immanence Of God*, yay. Houghton Mifflin and Company, New York, USA, 1905.
- BOWNE**, Borden Parker, *The Philosophy Of Herbert Spencer: Being An Examination Of The First Principles Of His System*, yay. Nelson and Phillips, New York, USA, 1874.
- BOWNE**, Borden Parker, "The Speculative Significance Of Freedom", *Representative Essays Of Borden Parker Bowne*, edited by STEINKRAUS, Warren E.; yay. Meridian Publishing Company, New York, USA, 1979, ss. 24-36.
- BOWNE**, Borden Parker, *Theism*, yay. American Book Company, New York, USA, 1902.
- BOWNE**, Borden Parker, *Theory of Thought and Knowledge*, yay. Harper & Brothers, New York, USA, 1897.
- BRADLEY**, Francis Herbert, *Appearance And Reality-A Metaphysical Essay*, yay. George Allen & Unwin Ltd., London, 1916.
- BRADLEY**, Francis Herbert, *Writings On Logic and Metaphysics*, editors: ALLARD, James W; STOCK, Guy; yay. Clarendon Press, Oxford, UK, 1994.
- BRIGHTMAN**, Edgar Sheffield, *A Philosophy of Religion*, yay. Prentice-Hall, New York, USA, 1940.
- BRIGHTMAN**, Edgar Sheffield, "Absolute", *An Encyclopedia Of Religion*, editor: FERM, Vergilius; yay. Philosophical Library, New York, USA, 1945, s. 2.
- BRIGHTMAN**, Edgar Sheffield, "Bowne: Eternalist or Temporalist", *The Personalist*, XXVIII, No. 3, editor: FLEWELLING, Ralph Tyler; yay. The School Of Philosophy, Summer, 1947, ss. 257-265.
- BRIGHTMAN**, Edgar Sheffield, "idealism, metaphysical", *An Encyclopedia Of Religion*, editor: FERM, Vergilius; yay. Philosophical Library, New York, USA, 1945, s. 356.
- BRIGHTMAN**, Edgar Sheffield; "Personalism", *An Encyclopedia Of Religion*, editor: FERM, Vergilius; yay. Philosophical Library, New York, USA, 1945, s. 576.

- BRIGHTMAN**, Edgar Sheffield; "Personalism And The Influence Of Bowne", *The Personalist*, vol. 8, issue 1, yay. The University Of Southern California, Los Angeles, USA, January 1927, ss. 25-32.
- BRIGHTMAN**, Edgar Sheffield, "Personalism Including Personal Idealism"; *A History Of Philosophical Systems*, FERM, Vergilius; yay. Philosophical Library, New York, USA, 1950, ss. 340-352.
- BROWN**, Stuart, **COLLINSON**, Diané, **WILKINSON**, Robert, *One Hundred Twentieth Century Philosophers*, yay. Routledge, London and New York, USA, 1998.
- BURNELL**, H. Pannill, *The Religious Faith Of John Fiske*, yay. Duke University Press, Durham, USA, 1957.
- BURROW**, Rufus, "Borden Parker Bowne's Doctrine Of God", *Encounter*-vol. 53.4, editor: WILLIAMSON, Clark M., yay. Christian Theological Seminary, Autumn 1992, Indianapolis, Indiana, USA, ss. 381-400.
- BURROW**, Rufus; *God And Human Dignity; The Personalism, Theology And Ethics Of Martin Luther King*, yay. University Of Notre Dame Press, Notre Dame, Indiana, USA, 2006.
- BURROW**, Rufus, *Personalism-A Critical Introduction*, yay. Chalice Press, St Louis, Missouri, USA, 1999.
- COPELESTON**, Frederick, *A History Of Philosophy, Volume 8 Modern Philosophy: Bentham To Russell, Part II*, Yay. Image Books, New York, USA, 1967.
- CRAIG**, William Lane, "Theism and Physical Cosmology", *A Companion To Philosophy Of Religion*, TALIAFERRO, Charles; DRAPER, Paul; QUINN, Philip L.; yay. Wiley-Blackwell, Malden, Massachusetts, USA, 2010, ss. 539-547.
- DALKILIÇ**, Bayram, *20. Yüzyılda Bir Ateist: Bertrand Russell*, Kendözü Yay., Konya, 2000.
- DEATS**, Paul; "Introduction To Boston Personalism", *The Boston Personalist Tradition In Philosophy, Social Ethics And Theology*, edited by DEATS, Paul & ROBB, Carrol; yay. Mercer University Press, Macon, Georgia, USA, 1986.
- DEWEY**, John, "Nous", *Dictionary Of Philosophy And Psychology*-vol.2, editor: BALDWIN, James Mark; yay. Macmillan, New York, USA, 1902, ss. 185-186.

- DEWEY**, John, "Unity (and Plurality)", *Dictionary of Philosophy and Psychology*, vol. 2, editor: BALDWIN, James Mark, yay. Macmillan, New York, USA, 1902, s. 734.
- DORRIEN**, Gary John, *The Making of American Liberal Theology: Imagining Progressive Religion 1805-1900*, yay. Westminster John Knox Press, Louisville, London, UK, 2001.
- DORRIEN**, Gary John, *The Making Of American Liberal Theology: Idealism, Realism And Modernity 1900-1950*, yay. Westminster John Knox Press, Louisville, London, UK, 2003.
- DORRIEN**, Gary John, *The Making of American Liberal Theology: Crisis, Irony and Postmodernity: 1950-2005*, yay. Westminster John Knox Press, Louisville, Kentucky, USA, 2006.
- DRAKE**, Durant, *Problems of Religion-An Introductory Survey*, yay. The Riverside Press, Boston, USA, 1916.
- ERDEM**, Hüsamettin; *İlkçağ Felsefesi Tarihi*, Hü-Er Yay., 4. baskı, Konya, 2000.
- EUCKEN**, Rudolf, Introductory Chapter I: "The Work Of Borden Parker Bowne", *Personalism And The Problems Of Philosophy-An Appreciation Of The Work Of Borden Parker Bowne*, FLEWELLING, Ralph Tyler, yay. The Methodist Book Concern, New York, USA, 1915.
- FARRELL**, James J.; *The Spirit Of The Sixties: Making Postwar Radicalism*, yay. Routledge, New York, USA, 1997.
- FLEWELLING**, Ralph Tyler; *Personalism And The Problems Of Philosophy-An Appreciation Of The Work Of Borden Parker Bowne*, yay. The Methodist Book Concern, New York, USA, 1915.
- FLEWELLING**, Ralph Tyler; "Personalism", *The Dictionary Of Philosophy*, editor: RUNES, Dagobert David, yay. Philosophical Library, 4. Baskı, New York, USA, 1942, ss. 229-230.
- FLEWELLING**, Ralph Tyler, "Personalism", *Twentieth Century Philosophy: Living Schools of Thought*, editor: RUNES, Dagobert David, yay. Philosophical Library, New York, USA, 1947, ss. 321-341.
- GALLOWAY**, George, *The Philosophy Of Religion*, yay. Charles Scribner's Sons, New York, USA, 1914.

- GAMERTSFELDER**, Walter Sylvester & **EVANS**, Daniel Luther, *Fundamentals Of Philosophy*, yay. Prentice Hall, New York, USA, 1930.
- GARCIA**, Laura L., “Teleological And Design Arguments”, *A Companion To Philosophy Of Religion*, TALIAFERRO, Charles, DRAPER, Paul, QUINN, Philip L., yay. Wiley-Blackwell, Malden, Massachusetts, USA, 2010, ss. 375-384.
- GONZÁLEZ**, Justo L., *Essential Theological Terms*, yay. Westminster John Knox Press, Louisville, Kentucky, USA, 2005.
- GÖKALP**, Nurten, *Edgar Sheffield Brightman'in Personalizmi*, Atatürk Üniversitesi SBE Felsefe Anabilim Dalı'nda haz. basılmamış doktora tezi, Erzurum, 1992.
- GÖKBERK**, Macit, *Felsefe Tarihi*, Remzi Kitabevi Yay., 9. baskı, İstanbul, 1998.
- GRIFFIN**, David Ray, *God, Power And Evil: A Process Theodicy*, yay. The Westminster Press, Philadelphia, USA, 1976.
- HARRIS**, William Glenn, “teleology”, *An Encyclopedia Of Religion*, editor: FERM, Vergilius, yay. Philosophical Library, New York, USA, 1945, s. 763.
- HARTSHORNE**, Charles & **REESE**, William L., *Philosophers Speak Of God*, yay. The University Of Chicago Press, Chicago, USA, 1953.
- HARTSHORNE**, Charles, “God as Personal”, *An Encyclopedia of Religion*, FERM, Vergilius, yay. Philosophical Library, New York, USA, 1945, ss. 302-303.
- HARTSHORNE**, Charles, “Omniscience”, *An Encyclopedia Of Religion*, FERM, Vergilius, yay. Philosophical Library, New York, USA, 1945, ss. 546-547.
- HARVEY**, Van A., *A Handbook Of Theological Terms*, yay. The Macmillan Company, New York, USA, 1964.
- HAUSHEER**, Herman, “Boyle, Robert”, *An Encyclopedia Of Religion*, FERM, Vergilius, yay. Philosophical Library, New York, USA, 1945, s. 86.

- HOWIE**, John, “Borden Parker Bowne”, *Dictionary of Literary Biography, Volume 270: American Philosophers Before 1950*, DEMATTEIS, Philip B. & MCHENRY, Leemon B.; yay. The Gale Group, USA, 2003, ss. 3-13.
- JAMES**, William, *The Varieties of Religious Experience: A Study in Human Nature*, yay. Longmans, Green; New York, USA, 1912.
- KAWAGUCHI**, Ukichi, *The Bearing Of The Evolutionary Theory On The Conception Of God—A Study In Contemporary Interpretations Of God In Terms Of The Doctrine Of Evolution*, yay. The University Of Chicago Libraries, Chicago, USA, 1916.
- KEETON**, Morris T., “Materialism”, *The Dictionary Of Philosophy*, editor: RUNES, Dagobert David, yay. Philosophical Library, New York, USA, 1942, s. 189.
- KILIÇ**, Recep, *Ahlâkın Dini Temeli*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 1998.
- KNUDSON**, Albert Cornelius, “God”, *An Encyclopedia Of Religion*, FERM, Vergilius, yay. Philosophical Library, New York, USA, 1945, ss. 301-302.
- KNUDSON**, Albert Cornelius, *The Doctrine Of God*, yay. Abingdon Press, New York, USA, 1930.
- KNUDSON**, Albert Cornelius, *The Religious Teaching Of The Old Testament*, Abingdon Press, New York, USA, 1918.
- LACEY**, Alan R., *A Dictionary Of Philosophy*, yay. Routledge, 3. baskı, London, UK, 1996.
- LAVELY**, John H., “Biographical Sketch: Edgar Sheffield Brightman”, *Personalism Revisited-Its Proponents And Critics*, edited by BUFORD, Thomas O. & OLIVER, Harold H., yay. Rodopi, Amsterdam & New York, 2002, ss. 23-24.
- LAVELY**, John H.; “Personalism”, *The Encyclopedia Of Philosophy, vol. 6*, editor: EDWARDS, Paul; yay. Macmillan Publishing Co., New York, USA, 1972, ss. 107-110.
- LONG**, Eugene Thomas; *Twentieth Century Western Philosophy Of Religion (1900- 2000)*, yay. Kluwer Academic Publishers, Dordrecht & Boston & London, 2003.

- LOVEGROVE**, Deryck W., *The Rise Of The Laity In Evangelical Protestantism*, yay. Routledge, London, UK, 2002.
- MACGREGOR**, Geddes, *Dictionary of Religion and Philosophy*, yay. Paragon House, New York, USA, 1989.
- MACKINNON**, Barbara, *American Philosophy-A Historical Anthology*, yay. State University Of New York Press, Albany, New York, USA, 1985.
- MACQUARRIE**, John, *Twentieth Century Religious Thought; The Frontiers Of Philosophy And Theology, 1900-1960*, yay. Harper & Row, New York, USA, 1963.
- MARSDEN**, George M., *Fundamentalism and American Culture*, yay. Oxford University Press, New York, USA, 2006.
- MARSH**, Daniel L., *The Charm of the Chapel*, yay. The Boston University Press, Boston, Massachusetts, USA, 1950.
- MATHISEN**, Robert R., *Critical Issues in American Religious History: A Reader*, yay. Baylor University Press, Waco, Texas, USA, 2001.
- MCCONNELL**, Francis John, *Borden Parker Bowne-His Life And His Philosophy*, yay. The Abingdon Press, New York, USA, 1929.
- MCMURRIN**, Sterling M., *Religion, Reason And Truth; Historical Essays In The Philosophy Of Religion*, yay. University Of Utah Press, Salt Lake City, USA, 1982.
- MORROW**, Glenn R., "Aristotellianism", *The Dictionary Of Philosophy*, editor: Runes, Dagobert David; yay. Philosophical Library, 4. Baskı, New York, USA, 1942, ss. 20-23.
- MORROW**, Glenn R., "Logos", *The Dictionary Of Philosophy*, editor: Runes, Dagobert David; yay. Philosophical Library, 4. Baskı, New York, USA, 1942, ss. 183-184.
- MUIRHEAD**, John H., *The Platonic Tradition In Anglo-Saxon Philosophy: Studies in the History of Idealism in England and America*, yay. George Allen & Unwin, London, UK, 1931.
- MUNK**, Arthur W., *History And God: Clues To His Purpose*, yay. The Ronald Press Company, New York, USA, 1952.
- MURPHY**, Arthur Edward, *Men and Movements in American Philosophy*, yay. Prentice Hall, New York, USA, 1952.

- NEVIUS**, Warren Nelson, *Religion as Experience and Truth: An Introduction to the Philosophy of Religion*, yay. Westminster Press, Philadelphia, USA, 1941.
- NOLL**, Mark A., *America's God: From Jonathan Edwards To Abraham Lincoln*, yay. Oxford University Press, New York, USA, 2005.
- OLMSTEAD**, Clifton E., *History of Religion in the United States*, yay. Prentice-Hall, Englewood Cliffs, New Jersey, USA, 1960.
- PEREBOOM**, Derk, "Early Modern Philosophical Theology on the Continent", *A Companion To Philosophy Of Religion*, Taliaferro, Charles; Draper, Paul; Quinn, Philip L.; yay. Wiley-Blackwell, Malden, Massachusetts, USA, 2010, ss. 114-123.
- POCHMANN**, Henry August, **SCHULTZ**, Arthur R., *German Culture In America, 1600-1900: Philosophical And Literary Influences*, yay. University Of Wisconsin Press, Madison, Wisconsin, USA, 1957.
- POCHMANN**, Henry August, *New England Transcendentalism and St. Louis Hegelianism: Phases in the History of American Idealism*, yay. Carl Schurz Memorial Foundation, Philadelphia, USA, 1948.
- PORTERFIELD**, Amanda, *The Transformation of American Religion: The Story Of A Late Twentieth Century Awakening*, yay. Oxford University Press, New York, USA, 2001.
- PRINGLE-PATTISON**, Andrew Seth, "Materialism", *Dictionary of Philosophy and Psychology-vol. 2*, editor: Baldwin, James Mark; yay. Macmillan, New York, USA, 1902.
- PÜNJER**, Bernhard, *History of the Christian Philosophy of Religion From the Reformation to Kant*, Almanca'dan çev. Hastie, William, yay. T. & T. Clark, Edinburgh, 1887.
- ROWE**, Henry Kalloch, *Modern Pathfinders Of Christianity: The Lives And Deeds Of Seven Centuries Of Christian Leaders*, yay. Books For Libraries Press, 2. baskı, Freeport, New York, USA, 1968.
- SAHAKIAN**, William S., *Felsefe Tarihi*, İngilizce'den çev. Aziz Yardımlı, İdea Yay., 3. baskı, İstanbul, 1997.
- SCHNEIDER**, Herbert Wallace, *A History Of American Philosophy*, yay. Columbia University Press, New York, USA, 1946.

- SCHNEIDER**, Herbert Wallace, "Introductory Essay: Bowne's Radical Empiricism", *Representative Essays Of Borden Parker Bowne*, edited by Steinkraus, Warren E.; yay. Meridian Publishing Company, New York, USA, 1979, ss. xi-xv.
- SHERMAN**, Charles Colebrook, **GILMORE**, George William, **JACKSON**, Samuel Macauley, *The New Schaff-Herzog Encyclopedia of Religious Knowledge*, vol. 2; yay. Funk and Wagnalls, New York, USA, 1908.
- SHRIVER**, George H., *Dictionary of Heresy Trials in American Christianity*, yay. Greenwood Press, Westport/Connecticut, USA, 1997.
- SIMKHOVITCH**, Mary Kingsbury, *Neighborhood: My Story Of Greenwich House*, yay. W. W. Norton & Company Inc., New York, USA, 1938.
- SMITH**, James Ward, **JAMISON**, A. Leland, *The Shaping of American Religion- vol.1*, yay. Princeton University Press, Princeton, New Jersey, USA, 1961.
- SPENCER**, Herbert; *First Principles*, yay. D. Appleton and Company, 4. baskı, New York, USA, 1899.
- STEINKRAUS**, Warren E., "A Century Of Bowne's Theism", *Personalism Revisited; Its Proponents And Critics*, BUFORD, Thomas O., OLIVER, Harold H., yay. Rodopi, Amsterdam & New York, 2002, ss. 5-21.
- SZASZ**, Ferenc Morton, *The Divided Mind of Protestant America, 1880-1930*, yay. The University Of Alabama Press, Alabama, USA, 1982.
- ŞAHİN**, Naim; *Hegel'in Tanrısı*, Çizgi Kitabevi Yay., 1. baskı, Konya, 2001.
- TAVES**, Ann; *Fits, Trances And Visions: Experiencing Religion and Explaining Experience from Wesley to James*, yay. Princeton University Press, Princeton, New Jersey, USA, 1999.
- TILLICH**, Paul, *Systematic Theology-vol. 1: Reason and Revelation & Being and God*, yay. The University Of Chicago Press, Chicago, USA, 1973.
- TOULOUSE**, Mark G., **DUKE**, James O., *Makers Of Christian Theology in America*, yay. Abingdon Press, Nashville, USA, 1997.
- TOWNSEND**, Harvey Gates; *Philosophical Ideas in the United States*, yay. American Book Company, New York, USA, 1934.
- TUFTS**, James Hayden, "World-Soul", *Dictionary Of Philosophy And Psychology- vol.2*, editor: BALDWIN, James Mark; yay. Macmillan, New York, USA, 1902, s. 822.

- URHAN**, Veli, *Fransız Personalizmi'nde Tanrı'nın Kişiliği, DEÜ İlahiyat Fakültesi'nde haz. basılmamış doktora tezi*, İzmir, tarihsiz.
- WERKMEISTER**, William Henry, *A History Of Philosophical Ideas In America*, yay. The Ronald Press Company, New York, USA, 1949.
- WIEMAN**, Henry Nelson, *Religious Experience And Scientific Method*, yay. The Macmillan Company, New York, USA, 1926.
- WILLIAMS**, Daniel Day, "Evolution, the Controversy Over", *An Encyclopedia Of Religion*, edited by FERM, Vergilius, yay. Philosophical Library, New York, USA, 1945, ss. 265-266.
- WINN**, Ralph B., *American Philosophy*, yay. Philosophical Library, New York, USA, 1955.
- WOOD**, Ledger, "Intelligence", *The Dictionary Of Philosophy*, edited by RUNES, Dagobert David; yay. Philosophical Library, 4. Baskı, New York, USA, 1942, s. 142.

BORDEN PARKER BOWNE'UN TANRI ANLAYIŞI

Boston Personalizmi adlı felsefî ekolün kurucusu olan Amerikalı filozof Borden Parker Bowne (1847-1910), felsefeci kişiliğinin yanısıra bir teolog ve kendisini Hristiyan-Metodist imanını dünyaya hakim kılmaya adanmış bir misyonerdir. Bowne'un teizm üzerine yaptığı çalışmaları hazırlarken temel amacı; zihnindeki Tanrı tasavvurunu felsefenin imkânlarından yararlanarak aşama aşama sistematik bir şekilde temellendirebilmektir. Bowne, bu amacına ulaşabilmek için ontolojik delile yaslanarak zihnindeki Tanrı tasarımının, önce Tanrı'nın tekliği, zekâsı, kişiliği, kudreti, değişmezliği, ezelliği, ebediliği ve ilminden oluşan "metafiziksel" yönünü, sonra o metafiziksel yönle birleşerek onun "dinin Tanrısı" haline gelmesini sağlayan ahlâkî yönünü inşa eder.

Bowne'a göre Tanrı'nın zekî oluşu, Onun hem kendisini hem de nesnelere bilmesi anlamına gelir. Kişilikli oluşu ise, Tanrı'nın zekâsının yanısıra iradesinin de olması yani hem kendisini hem de faaliyetlerini bilinçli bir şekilde belirleyip yönetmesi anlamına gelir.

Bowne, Tanrı'nın hem ahlâkî mutlak hem de mutlak tek olamayacağı varsayımı üzerine bina ettiği görüşlerle teslis inancını rasyonalize etmeye çalışır. Bowne'a göre ahlâkî hayat topluluk halinde bulunmayı gerektirdiği için, mutlak tek olan bir Tanrı ahlâkî değerlere sahip olamaz. Bu yüzden mantık, Tanrı'nın ahlâkî açıdan mutlak Tanrı olması için, Oğul ve Kutsal Ruh adı verilen ve Tanrısal doğanın tekliği içerisinde tasavvur edilen ezeli refakatçilere sahip olması gerektiğini ima eder.

DÜN BUGÜN YARIN YAYINLARI
Ankara Caddesi, Ünal Han No: 21/4
Cağaloğlu, Eminönü - Fatih / İstanbul
Tel. - Faks: +90 212 526 98 06
www.dby.com.tr • dby@dby.com.tr

ISBN 978-605-4635-61-0

9 786054 635610